

www.e-rara.ch

Lucae Paeti ... de mensuris, et ponderibus Romanis, et Graecis

Paetus, Lucas

Venetiis, 1573

ETH-Bibliothek Zürich

Persistent Link: <https://doi.org/10.3931/e-rara-13037>

Lucae Paeti iuriscons. liber sextus. Varias lectiones continens.

---

www.e-rara.ch

Die Plattform e-rara.ch macht die in Schweizer Bibliotheken vorhandenen Drucke online verfügbar. Das Spektrum reicht von Büchern über Karten bis zu illustrierten Materialien - von den Anfängen des Buchdrucks bis ins 20. Jahrhundert.

e-rara.ch provides online access to rare books available in Swiss libraries. The holdings extend from books and maps to illustrated material - from the beginnings of printing to the 20th century.

e-rara.ch met en ligne des reproductions numériques d'imprimés conservés dans les bibliothèques de Suisse. L'éventail va des livres aux documents iconographiques en passant par les cartes - des débuts de l'imprimerie jusqu'au 20e siècle.

e-rara.ch mette a disposizione in rete le edizioni antiche conservate nelle biblioteche svizzere. La collezione comprende libri, carte geografiche e materiale illustrato che risalgono agli inizi della tipografia fino ad arrivare al XX secolo.

Nutzungsbedingungen Dieses Digitalisat kann kostenfrei heruntergeladen werden. Die Lizenzierungsart und die Nutzungsbedingungen sind individuell zu jedem Dokument in den Titelinformationen angegeben. Für weitere Informationen siehe auch [\[Link\]](#)

Terms of Use This digital copy can be downloaded free of charge. The type of licensing and the terms of use are indicated in the title information for each document individually. For further information please refer to the terms of use on [\[Link\]](#)

Conditions d'utilisation Ce document numérique peut être téléchargé gratuitement. Son statut juridique et ses conditions d'utilisation sont précisés dans sa notice détaillée. Pour de plus amples informations, voir [\[Link\]](#)

Condizioni di utilizzo Questo documento può essere scaricato gratuitamente. Il tipo di licenza e le condizioni di utilizzo sono indicate nella notizia bibliografica del singolo documento. Per ulteriori informazioni vedi anche [\[Link\]](#)

L V C A E P A E T I
I V R I S C O N S.
L I B E R S E X T V S.

VARIAS LECTIONES CONTINENS.

Declarata & a Plinio defensa Virgilij carmina:

Humida solstitia, atque hiemes orate serenas
Agricolae. hiberno laetissima puluere farra.

*Ad nobilissimum, prudentissimumq. uirum
Horatium Narum.*

VAESIVISTI a me, optime Nare, quid
sibi Virgilius uoluerit. Georgicorum 1.
dum inquit:

Humida solstitia, atque hiemes ora-
te serenas
Agricolae. hiberno laetissima pul-
uere farra.

Ego, etsi in ea re non multum mihi tri-
buam, tamen, ut tibi, cui ob summam er-
ga me beneuolentiam multum debeo,
& quem summe diligo, satisfaciam, quid sentiam, explicabo. scio
autem te, qui astronomiae studia non perfunctorie delibasti, pro-
be nosse, solstitiorum duo esse tempora, unum iuxta Hipparchi
sententiam, quam hodie sequuntur astronomi, cum sol primam
Capricorni partem attigerit, alterum Cancri. etsi Plinius lib. nat.
hist. 18. c. 25. iuxta Eudoxi & Metonis sententiam, in fastis rela-
tam, ut Columella lib. 9. c. 14. & cum eis Martianus Capell. de nu-
ptijs philolo. lib. 8. in octaua eorum signorum parte confici fue-
rint arbitrati, duodecimq. dies singulo solstitio tribui, in quibus
sol ita sensim mouetur, ut progredi aut regredi non uideatur. Ex-
cludo igitur, Virgilium de aestiuis solstitialibus diebus sensisse:

I quia

quia docet nos usus, & rerum magistra experientia, ea tempora ficcissima desiderari, ut optime nouerunt agricolae. pluuiae enim tunc perniciosissimae esse dignoscuntur, tum quia demessa frumenta uel in agris iacent, uel in area trituantur, tum quia, si pluuiae eo tempore euenerint, gramina statim subnascuntur, & herbae reuirescunt, quae uetant stipulas & agros comburi: quorum incendium agricolis prodesse, idem poeta testatur, & fieri mandat his carminibus:

Saepe etiam steriles incendere profuit agros,

Atque leuem stipulam crepitantibus urere flammis.

Cum & tertio, quia statim, postquam Virgilius ipse humida solstitia optari iussit, de hieme meminit, quasi declarare uellet, de quibus solstitialibus diebus intellexerit. Ut igitur de hiemalibus solstitialibus diebus eum sensisse dicamus, ratio quaerenda est, cur ea solstitia humida hiemesq. serenas desiderandas praeceperit. Et quidem sciendum existimo, semina eadem, prima sementi fata, citius, postrema, uel etiam media, serius e terra prodire. ideoq. Columella lib. 2. c. 9. prima sementi rarius, nouissima spissius semen sargi praecepit: siquidem putauit, & recte, semen, postremo tempore satum, serius erumpere, ideoq. non paruam eius partem inter nascendum interire. unde & prouerbij in modum apud oēs usurpatum fuit, tempestiuam sementem saepe fallere, serotinam numquam quin mala sit. frigus enim & gelicidia serius fata semina facile corrumpunt, & erumpere nō sinunt, quod proprium est temporis & humidi. ideoq. idem Virg. eodem lib. ita praecipit. Nudus ara, fere nudus: hiems ignaua colono. Ad demonstrandum igitur, qualis esse deberet felicissimus frugibus annus, iussit poeta agricolas orare solstitia, idest hiemales solstitiales dies humidos. nam si humidus, ex necessaria quodammodo consequentia sine glacie, Africo, Austro & Euro flantibus, qui tepidas pluias nobis adducunt: quo humore & tepore euocata; serotina etiam semina ex terra facile prodeunt. nam sicut frigoris adstringere, & includere, ita teporis aperire, & euocare propriū est. quibus etiā serotinis feminibus e terra natis, quia hiems continuo post solstitia sequitur, tunc ut serotinae & tempestiuae sementi consulatur, serenam eam hiemem optandam praecipit: ex qua serenitate, ut re ipsa comperimus, nascuntur gelicidia terram adstringētia: quibus gelicidijs, a Sole & tepore diurno liquatis, terra, quae glacie adstricta

adstricta fuerat, relaxatur, atq. ita fermentatur, ut farrita uideatur: & tandem, iteratis uicibus, humore superficie tenus consumpto, tellus ipsa in puluerem redditur: sicq. efficiuntur hiberno laetissima puluere farra: unde messis uberrima, qualis in Gargaro mōte, sequetur. Nec me mouet aduersus hunc Virgilij locum Plinij sententia, dum lib. 17. cap. 2. inquit: Ergo, qui dixit hiemes serenas optandas, non pro arboribus uota fecit, nec per solstitia imbres uitibus conducunt. hiberno quidem puluere laetiores fieri messes, luxuriantis ingenij fertilitate dictum est. alioqui uota arborum frugum communia sunt, niues diutinas sedere. Haec ille. Quibus uerbis Virgilium de tribus redarguisse uelle uidetur, primum, quod uotum ipsius arboribus non conueniat: secundum, quod optare hiemes serenas, fuerit ingenij luxuriantis, cum id segetibus non conueniat: tertium, quod uotum, quod commune est arboribus, & satis, Virgilius omiserit, hoc est, ex eius quidem sententia, ut hieme niues sedeant diutinae. Nam, quod ad primum attinet, certissimum esse arbitror, Virgilium eo in loco de arboribus non sensisse, de quibus sequenti libro seorsum a primo tractare uoluisse aperte indicant illius carmina in libri principio.

Haecenus aruorum cultus, & sidera caeli:

Nunc te Bacche canam, nec non siluestria tecum

Virgulta, & prolem tarde crescentis oliuae.

Vere igitur in hoc Virgilium reprehendi non oportuit: quia de arboribus non sensit: etsi uotum ipsius arboribus quoq. conueniat, ut paullo infra demonstrabo. Secundum, scilicet quod hiems serena puluerulenta segetibus non conueniat, cum illae niues desiderent, non minus, quam primū, iniustum esse arbitror. nam etsi uerum sit, quod in cisalpina Gallia, locisq. montanis plurimum segetibus niues hibernae & diutinae soleant prodesse: nō tamen Virgilius illis, sed Romanis & Latium incolentibus sua praecepta tradere uoluit, ut aperte testatur Georgicorū inscriptio ad Maecenatem, uirum apud Augustum primum, & Romae degentem.

Quid faciat laetas segetes, quo fidere terram

Vertere Maecenas, ulmisq. adiungere uites

Conueniat, quae cura bouum, quis cultus habendo

Sit pecori, atque apibus quanta experientia parcis.

Quod etiam clarius lib. 2. demonstrauit, ubi aperuit de qua Italiae parte loqueretur, dum dicit.

Hic uer affiduum, atque alienis mensibus aestas,
 Bis grauidae pecudes, bis pomis utilis arbor.

Quae descriptio circumpadanis aut montanis regionibus non
 conuenit. Et paullo inferius, postquam ad totius Italiae laudes di-
 gressus fuerat, ad Latiū rediēs, cuius agricolis praecepta dabat, ait.

Salue magna parens frugum, Saturnia tellus,
 Magna uirum: tibi res antiquae laudis & artis
 Ingredior, sanctos usus recludere fontes,
 Aescraeumq. cano Romana per opida carmen.

Et non multo post.

Sin armenta magis studium, uitulosq. tueri,
 Aut fetus ouium, aut urentes culta capellas,
 Saltus & saturi petito longinqua Tarenti,
 Et qualem infelix amisit Mantua campum.

Quibus postremis carminibus cum illis aperte loquitur, quibus
 Tarentina & Mantuana pascua sunt longinqua, ut Latium esse ap-
 paret quod in utriusq. agri medio consistit. Ut igitur affirmemus,
 quod negari sine cauillatione non potest, Virgilium de colonis
 Latij & agri Romani sensisse, in quo niues uix semel in lustro, &
 tunc mora unius aut alterius diei, conspiciuntur: remanet, & in
 hoc secundo Virgilium recte serenas hiemes satis frugibusq. de-
 siderasse, & praeceptum illius non luxuriantis ingenij, sed recti
 iudicij exstitisse. Ut interim omittam, quod in Latio, ubi armenta
 & oues hieme sub dio, & non sub tecto continentur, & non arido
 pabulo, ut in circumpadanis, sed uirentibus herbis pascuntur, si
 quis niues in eo uel per quadriduum permanentes desideraret,
 quadrupedum, & praecipue bouum precaretur interitum: adeo, ut
 nisi in sequenti anno peregrini boues compararentur, terra in-
 culta remaneret. Ex quibus tertium quoq. obiectū diluitur. nam
 si niues in Latio, ubi uer perpetuum ex recitata sententia est, diu-
 tinae sederent, ut ipse Plinius peroptandum esse suadere uidetur:
 arbores, quibus mutatio consuetudinis non minus, quam homi-
 nibus, nocere solet, dicente eodem poeta Geor. 2. (loquitur au-
 tem de arboribus ex seminario transferendi)

Qui in etiam caeli regionem in cortice signant:
 Ut quae quoq. modo steterit, qua parte calores
 Austrinos tulerit, quae terga obuenterit axi.
 Restituunt. adeo in teneris assuescere multum est.

Si diu-

Si diutinae inquam niues in Latio iacerent, ipsae quoq. arbores niue insolita afflictae interirent. His igitur confuratis, concludendum esse arbitror, nil melius nilq. aptius segetibus & arboribus optari potuisse quam quod Virgilius optauit, Pliniumq. ipsum sua ipsius sententia conuinci. is enim post locum supra citatum ita inquit: Hiemem aquiloniam esse, omnibus satis utilissimum. imbres enim tunc expetendi euidentis causa est, quoniam arbores fetu exinanitas, & foliorum quoque amissione languidas, naturale est auide esurire. cibus autem earum imber. quare tepidam esse hiemem, ut, absumpto partu, arborum sequatur protinus conceptus, idest germinatio, ac deinde alia florescendi exinanitio, experimentis creditur. quinimmo, si plures ita continuentur anni, etiam ipsae moriuntur arbores: quando nemini dubia poena est in fame laborantium. Haecenus Plinius. Qui his uerbis putat hiemem debere esse aquiloniam, & humidam, nec non frigidam, quam tamen aquiloniam supra ostendi necessario in Latio siccam esse, cum frigida & pluuiosa tempora in hieme diu in Latio simul esse non possint. & licet Plinius rationem, quare hiemem aquiloniam desideret, expresse non aperiat: tamen ex illius uerbis clare colligitur, dum dicit: quare tepidam esse hiemem, ut, absumpto partu, protinus sequatur germinatio, & deinde alia florescendi exinanitio, inutilissimum experimentis creditur. Aquiloniam igitur eam desiderat, ut frigida sit, & tepidam damnat, pluuiam autem post autumnum necessariam putat, ut arbores fetu exinanitae & esurientes, potu & imbre saturentur. si igitur eius traditiones uerae sunt, ut & ueras esse arbitror: certe nihil melius, nec aptius etiam, ex eiusdem Plinij sententia, arboribus, quae in Latio sunt, optari potuit, quam ut solstitiam, quae inter autumnum finem & hiemes initium sunt, ut alibi demonstraui, humida eueniant, unde arbores, fructuum partu, & foliorum amissione languidae, & exinanitae, imbre & humore saturentur. quo quidem humore saturatae, si hiems Aquilonia (quam, ut dixi, in Latio siccam, & serenam esse, usu & experientia cognoscimus) subsequatur, arbores ipsae alimentum a praecedentibus imbribus assumptum, hiemis frigore coercitae, in se egregie concoquunt. eoq. concocto humore grauidae, adueniente uere, partum edunt generosum. quo alimento & partu tam modulate tamq. aequaliter impertito minime laborare, sed diu & feliciter uiuere posse cre-

dendum est. sicq. Virgilij uotum frugibus & arboribus commune esse intelligo. & iniuste a Plinio, ipsius Plinij sententia, damnatum fuisse defendo. Vale, & me, ut soles, ama.

De anni 1569. qualitate.

N NVS a Christi, seruatoris nostri, natali sesquimillesimus sexagesimus nonus, mihi difficilior & inclementior uisus est omnibus, quos ab annis quadraginta citra praeteriuerim: siquidem ab initio Ianuarij mensis téperatus potius quam frigidus fuit, pluuiosus adeo, ut quidam occulti fontes in capite Circi maximi, iuxta molendinum illorum de Conradis existentes, qui, ut a maioribus acceperam, & obseruatione uerum esse compereram, cum apparent, annonae futuram caritatem, & penuriã designãt, nempe quia aquae abundant; pluribus in locis ibi de repente scaturiuerint, nec usq. in futuram hiemem manare desierint flores amygdalarum, quas nuces plurimas Virgilium appellasse crediderim, qui se affatim ostenderunt, humido perierunt omnes, persica, pruna, cydonia spem fefellerunt. frumenta, & sata omnia, quae optimam spem tota hieme, & maiori parte ueris praebuerant, adeo rubigine & calamitate infestata sunt, ut superiorum annorum frumenta, quae pondere & bonitate praecellebant, scutis octo, hornotina uero scutis septem, ordeum scutis quattuor, auena scutis tribus, rublis singulis publice & communiter inter mercatores uendita fuerint. licet prouidentia optimi principis Pij Quinti Pontificis max. qui horrea ex collatis a ciuibus nobilem agriculturae artem exercentibus, ac etiam mari terraq. longe inuectis frumentis, constituit, & furnarijs, quantum sat esse uideretur, Iulij quinquagintaquinque in singula rubla admetiri iuberet, panis in plateis & furnis abundanter exstiterit, ut singulis bolonenis unciae octo appenderentur, ita tamen ut extra urbem etiam operarii uinearum absq. annonae Praefecti licentia, non nisi quantum quisq. sibi bolonenis quinque pararet, extrahere possent, adhibitis etiam ea de causa custodibus, (opidanis territorij, qui uix ad duas anni partes frumentum collegerant non parum laborantibus) pyra modica, mala multa, nuces iuglandes, & castaneae multae, aestas non feruida, sicca tamen, ut ab initio mensis Martij, usq. in mensem Octobrem, pluuiac,

uia, exceptis modicis & nocentibus in mense Maio, desideratae fuerint. Ficus permodicae, & uitiatae, uini pluribus in Latio defuit pars tertia, reliquis dimidia, trans Tiberim non ita, sed aliqui fere ad praeteritorum annorum mensuram collegerunt. Quorum Octobri & Nouembri mensibus ea raritas, ut quattuor singulis Iulij passim emerentur. Olei caritas, & in multis locis penuria. Pueri uirique & mulieres Pustulis, quas uariolas appellant, cum multorum tum in urbe tum in opidis interitu (nam etiam in hospitalibus curabantur) summopere laborarunt, ut aliqui eo morbo quattuor, alij quinq. filios desiderauerint. Septembri mense Eurus, quem Syrochum appellant, uehemens, ficcus, & pertimendus. Circa decimum Octobris diem lenis pluuia, quantum ad sata herbasq. uix sufficeret, deinde ita lenes, & raras, ut ad uigesimum Decembris diem terra etiam culta adhuc infra trium nostri temporis palmorum spatium arida reperiretur. Turdi, palumbes, anates, paucissimae. Porci multi, & pingues, quales non ante per decennium. Bruma niuibis, gelicidijs, maximoq. & ingenti frigore abundans exstitit. post brumam pluuiae multae. Et de hoc haecenus.

De anni 1570. qualitate, deq. erucis, & conuoluulis.

A N N V S hic ex diametro fere cum praecedenti pugnauit. licet enim fuerit ab initio pluuiosus, uere tamen, aestate, & autumno usque ad Nouembris Kal. siccissimus exstitit, frumenti, uini, olei, pomorumq. omnium copiosus. Vnum tamen habuit inauditum, quod nec etiam memoriae proditum memini me legisse. Bestiolae quaedam, Romae uulgo Magnacotiae appellatae, ab eo, ut arbitror, quod teneros uitium oculos maducent, (peculiaris uinearum morbus) quas a Latinis Erucas, a Graecis Campas appellatas fuisse crediderim, quae ex rore sole concreto generantur, magnitudine fere feminis siluestris foeniculi, pilosae, subnigrae, arcuatimq. se mouentes, eae bestiolae in turgentibus uitium oculis se infigunt, eosq. penitus erodunt, ita ut spem omnem auferant non solum uindemiae instantis anni, sed etiam legitimi insequentis anni fructuarij. sole incalescente uagantur, & erodunt, nubilo caelo & noctu in-

tra cortices uitium, & foraminula, quae ex ueteri uitium praecisione apparent, se abscondunt, & iterum sole incalescente ad pacua redeunt. Has quidem solertes agricolae, quo tempore apparere incipiunt, diligenter perquirere, & inuentas (ne dum eas auellere conantur, uitium oculis, in quibus plerumq. infixae reperiuntur, noceant) tenuibus uirgulis, uisco illitis, colligere consueuerunt, &, cum abundauerint, uitem inter nouum palmitem & uetus brachium uisco circumdare, ita illis ascensum ad turgentes gemmas per aliquot dies prohibentes. Sed harum, de quibus loquimur, Erucarum tanta hoc anno, praesertim in quibusdam Transiberinis partibus, copia fuit, ut nulla humana diligētia, nulloque remedio arceri potuerint. non enim uites tantum occupabant, sed per terram multis in locis prorepentes, formicarum more itinera terebant, ita ut multi desperato auxilio, uineas deseruerint, alij uero, qui pertinacius curam adhibere uoluerunt, maxima pecunia impensa, diligentia frustrati, impensam & operam perdidērunt. eae namque adultae bestiolae, quod nusquam antea a uiuentibus uisum, uel auditum fuerat, arundines, quibus uites pedantur, ascenderunt, inq. superiores praecisos arundinum internodios, una supra aliam se condentes, & quasi araneis telis se inuoluētes, corticem instar tenuis membranae singulae circa se obdlexerunt, indeq. immobiles factae, post aliquot dies mutata forma, membranula praerosa, papiliones effecti, coloris partim cineracij & subnigri, partim etiam nigri euaserunt, circumque uitium crura, & proxima uirgulta euolantes, & oua, ut creditur, parientes, extincti sunt. Rursusq. ex ouis (ut bombycum exemplo coniectari licet) circa Iunium mensē aliae eruciae exortae sunt, quae folia etiam grandiora uitium repullulantia consumentes, immaturas uuas, quae pertinaciter a prima generatione supererant, umbra spoliarunt: rursusq. ut primae conditae, & in papiliones uersae & extinctae, tertio circa Septembrem mensē prodierunt, quae denuo ea, quae remanserant, & renata fuerant, folia erodentes, ita uuas complexae sunt, licet non laederent, ut etiam auidi uindemiatores ab illarum esu inuiti abstinerent: quin etiam, cum separari ab uuis, nō nisi cum magno negotio possent, cum uuis calcatae, uini saporem infestauerunt. Mirum hoc, &, ut dixi, inauditum omnibus uisum est, mihiq. praecipue, ideoq. perquirendi ansam accepi, numquid & istae bestiolae antiquis cognitae fuissent,

& an

& an etiã in uineis, & quibus remedijs se aduersus eas tutari consueuerint. Et quidem perquirendo inueni Aristotelem lib. 5. de animalibus c. 19. ita de eis scripsisse. Nascuntur papiliones ex erucis, erucæ ex uirentibus folijs, maxime brassica. primum minus quid milio consistit in folio, mox uermiculi inde contrahuntur, & accrescunt, tum intra triduum eruculae efformantur, quae auctae motu cessant, suaq. forma immutantur, appellanturq. tantisper chrysalides, quasi aurelias dixeris. duro intactae putamine, sunt ad tactum mobiles, meatibus araneosis obductae, nõ os, non aliud ex membris, quod conspicuum sit, possident: longo post tempore putamine obrupto, euolant inde animalia pennigera, quae papiliones uocamus. itaque primum, dum erucæ sunt, cibo aluntur, atq. excrementum emittunt: at uero, cum in aurelias dictas transierint, nihil uel gustant, uel excernunt. Et paullo post: Quin etiam Superæ & Aciae dictæ, quibusdã eiusmodi alijs generantur erucis, quae undent ingressu. parte enim innitentes priore, cõtrahunt sese, aduehentes posteriorem, arcuatimq. incedunt. uerum quaeq. orta, sibi colorem a sua eruca trahunt. Haec Aristoteles. unde Plinius sumpsisse uidetur, quod lib. 1. c. 32. scriptum reliquit. Multa, inquit, insecta aliter nascuntur atq. in primis ex rore. Infidet hic Raphani folio, primo uere, & spissatus sole in magnitudinem milij cogitur: inde porrigitur uermiculus paruus, & triduo mox eruca, quae adiectis diebus accrescit, immobilis duro cortice. ad tactum tantum mouetur aranei haec eruca, quam chrysalidem appellant: rupto deinde cortice, uolat Papilio. Haec Plinius. Ex quorum collatione locorum colligi licet, id, quod de uirentibus folijs, & maxime brassica dixit Aristoteles, Plinium, omisissis uirentibus alijs, de raphano prodidisse. Item illud, Plinium, dum dicit, ad tactum tantum mouetur aranei, uel corruptum Aristotelis locum habuisse, cum id Aristoteles nõ dicat, uel aliunde sumpsisse. Haec generatio nostris Magnacotiis, ut retuli, ad amissim conuenit, quam ob rem de identitate, Latinoq. nomine dubitandum non puto, si probabimus istas easdem uineis infensas fuisse: quod quidem paruo negotio demonstratur ex Palladio de re rust. lib. 1. c. 31. dum inquit: Campas fertur euincere, qui fusticulos allij sine capitibus per horti omne spatium comburens, nidorem locis plurimis excitarit. si contra easdem uitibus uolueris consulere, alio trito falces putatoriae feruntur unguendae. Haec ille.

ille. nec dubitandum puto, Erucas & campas idem esse, ex Columella lib. 11. c. ult. ad si. ait enim. Vbi uero apricis regionibus post pluias noxia inceserunt animalia, quae a nobis appellantur erucæ, Graece autem campae nominantur, uel manu colligi debet, uel matutinis temporibus frutices olerum concuti. His igitur cognitis, quibus aduersus eas remediis uterentur antiqui, non ab re putauit quaerere. Et quidem Columella, loquens de ijs, quae oleribus nocent, erucis, post proxime relatum locum ita subiungit: Id tamen superuacuum est facere, si ante sationem, semina, uti iam praedixi, succo herbae sedi macerata sint. nihil enim sic medicatis nocent erucæ. Cui remedio & aliud superstitiosum ex Democriti sententia subiungit, de quo & Plinius lib. 17. c. 28. Idemq. Plinius lib. 19. c. 10. de eisdem loquens ita refert. Naporum medicina est, siliquas una seri, sicut olerum cicer. arcet enim erucas: quo si omisso iam natae sint, remediū absinthij succus decocti inspersus, & sedi, quam aizoum uocant: genus hoc herbae diximus. semen olerum si succo eius madefactum feratur, olera nulli animalium obnoxia futura tradunt, intotum uero nec erucas, si palo imponatur in hortis ossa capitis ex equino genere, feminae dumtaxat. Aduersus erucas & cancrum fluuiatilem in medio horto suspensum auxiliari narrant. Sunt qui sanguineis uirgis tangant ea, quae nolunt his obnoxia esse. Haecenus ille. Palladius uero loco supra a me citato ita ait: Contra erucas semina, quae spargenda sunt, semper uiuae succo madefiant, uel earum sanguine. Quod postremum Palladij remedium ridiculum puto. cum haec animalia sanguine careant. male enim ille locum intellexit, unde uertit, ut infra de alijs apparebit. Idem paullo post illud quod supra de fusticulis allij, & de trito allio, uitibus medela, retulit, ita subiungit. Nasci quoq. prohibetur, si circa arborum uel uitium crura bitumen & sulphur iacendas, uel si ablatas de horto uicino campas excoquas aqua, & per horti tui spatia uniuersa diffundas. Et paullo post Democritus asserit, neq. arboribus, neque satis quibuslibet noceri posse a quibuscumq. bestijs, si fluuiatiles cancras plurimos, quos Graeci paguros nominant, non minus quam decem, fictili uasculo in aqua missos tegas, & sub dio statuas, ut decem diebus sole uaporentur, postea, quaecumq. illaesa uolueris esse, ea aqua perfundas: & octonis diebus peractis hoc repetas, donec solide, quae optaueris, adolescant. Et non multo post: Campas nonnulli

nulli ficulneo cinere persequuntur: si permanferint, urina bubula & amurca, aequaliter mista conferueant, & ubi refrixerint olera omnia, hoc imbre consperge. Haec ille: quae pro maiori parte ex Constantino, seu eo, quisquis sit, qui sub Constantini quarti Imperatoris nomine de agricultura scripsit, lib. 5. c. 48. trāstulisse eum apparet. cum quo tamen non cōcordat in eo, quod Palladius cancrorum consperionem octauo die repeti mandat, cum ille alternis diebus fieri praecipiat. Haecenus de erucis dixisse sufficiat, quas Catonis, Columellae, & Plinij temporibus uitibus non nouisse existimo, cum eo tempore arbutiuis & iugatis uineis, quae se multum a terra extollebant, uterentur, quibus nec hodie nocere solent. Verum quoniam post illa tempora, instar prouincialiu, pedatis & humilibus uitibus usi sunt, ut & nos utimur, (nam Palladium inter auctores non multum antiquos connumero) nouisse credendum est: ideoq. omissa a Catone, Columella, & Plinio remedia, a Palladio aduersus eas prodita leguntur. sic & posteriores de eis meminerunt. nam Petrus Crescētius, qui de agricultura Italico sermone scripsit, lib. 4. cap. 18. eas manu legendas, pedibusq. conterendas, aut igne comburendas praecepit. Andreas uero Matheolus in Dioscoridem lib. 3. c. 97. in Tuscia uisco illis occurri. Verum antiquis (ne ipsos molestia caruisse quis putet) harum loco infensi fuerunt inuoluuli, quos alij conuoluulos, alij uolucra, Palladius uero cantharides appellauit. ea enim bestiola est magnitudine paullo amplior tritici semine, longi rostri, instar curculionis, qui frumentum praerodit: aliae uiridis, aliae aurei, aliae caelestis, aliae uarij coloris, fulgentes omnes, & lucidae, alas habentes, ut Scarabei, contactas: nocte & matutino tempore uagantur, & rostro pubescentes pampinos & teneras uuas, curculione in caulem infixio, praerodunt. necnon foliorum caules, in quibus solis auxilio miris modis, ad aestum euitandum, se inuoluunt & occultant, unde nomen sumpsisse uidentur ex Plauto in Cistellaria, actu 4. sce. 2. cuius haec sunt.

La. imitatur nequam bestiam,

Et damnificam. Ph. sed quidnam, amabo? La. inuoluulum,

Quae in pampini folio intorta implicat se, itidem haec

Intortam orationem exorditur sibi.

Cum autem animal istud hodie quoq. uineis arboratis nocentissimum sit, non ab re esse putauit, si, de eo quoq. quid scriptum inuenirerim,

nerim, recenseam. Cato de re rust. cap. 102. Conuoluulus in uinea ne fiat, amurcam condito. puram bene facito: in uas ahenum indito cōgios duos: postea igni leni coquito, rudicula agitato crebro, usq. adeo dum fiat tam crassum, quam mel. postea sumito bituminis tertiarium, & sulphuris quartarium: conterito in mortario, seorsum utrūque, postea infriato quamminutissime in amurcam caldam, & simul radicula misceto, & denuo coquito sub dio. nam si in testo coquas, cum bitumen & sulphur additum est, excandescet. ubi erit tam crassum, quam uiscum, finito refrigescat. hoc uitem circum caput & sub brachia unguito, conuoluulus non nascetur. Quem Catonis locum ad uerbum fere retulit Plinius dicto lib. 17. c. 28. declarans tertiarium pro tertia parte, quartarium pro quarta. Intellexi ego, eius amurcae, quae ad mellis crassitudinem coquendo fuerit redacta. Persequitur Plinius ubi supra: Quidam contenti sunt fumo huius misturae suffire uineas, secūdo flatu, continuo triduo. Plerique non minus auxiliij & adiuuenti arbitrantur in urina, quam Cato in amurca, addita modo aquae pari portione, quoniam per se noceat. Pergit idem: Alij uolucem appellant animal praerodens pubescentes uuas. quod ne accidat, falces cum sint exacutae, fibrina pelle detergunt, atque ita putant, aut sanguine urfino liniri uolūt post putationem eandem. Haecenus Plinius, qui haec fere omnia ex Columella libro de arboribus, qui est omnium ultimus, c. 15. sumpsisse uidetur, ubi ille ita scriptum reliquit. Genus est animalis, Volucra appellantur, id fere praerodit teneros adhuc pampinos, & uuas. quod ne fiat, falces, quibus uineam putaueris, peracta putatione sanguine urfino linito, uel, si pellem fibri habueris, in ipsa putatione, quoties falcem acueris, ea pelle aciem detergito, atq. ita putare incipito. Et haec Columella. Qua in re animaduertendum censeo, quod Plinius uisus est addubitasse an Catonis cōuoluulus idem esset cum Columellae uolucro, cum de eis separatis nominibus uno eodemq. cap. tractauerit. scripsit enim quae in utroq. legerat, non curans an eadem essent, uel diuersa. Ad Palladium redeo, qui ipsas bestiolas a coloris & formae, ut arbitror, similitudine, Cantharides appellasse uidetur. is de his relato loco sic tradidit. Ne cantharides uitibus noceant in cote, qua falces acuuntur, ipsae sunt conterendae. Sed Constantinus dicto lib. 5. c. 47. unde locū hunc Palladius sumpsisse uidetur, mandat cantharidas oleo macerari, eoque

eoq. oleo cotes, quibus falces acuuntur, perungi. De inuoluulis quoq. tractauit e nostris Cassaneus, satis admodum cōfufe, & corrupte antiquorum dicta referens, suo consilio super hoc edito, quod est omnium primum, ubi quaerit, an animalia uitibus & frugibus nocentia, per sacros nostros antiftites & quomodo execrari debeant. Et haec de his, occasione ab anni qualitate sumpta, dixisse fat fit. Ceterum annus hic hominibus exstitit salubris. in quo anno illud quoq. annotandum, & memoriae tradendum putauit, Romanum populum, quod felix faustumq. fit, ad eum numerum auctum fuisse, ut hoc anno a festo Paschatis Resurrectionis Dominicae usq. ad idem festum sequentis anni 1571. Romae comesta fuerint uaccae & boues numero duodecies millies & nonaginta, uituli undecies millies & trecenti octuaginta quinque, uerueces quater & uigeties millies quingēti & nouem, agni bis & quinquagies millies & trecenti quinquagintaquinque, haedi semel & quinquagies millies & trecenti, porci octies & decies millies centum & septem, bubalae, temporibus Plinij incognitae, nobis familiares, ducentae quinquaginta, frumenti cribrati & purgati ad molendum rubla centies decies septies millies trecenta septuaginta quattuor. ad quem numerum numquam ad hanc diem a ducentis annis citra peruentum est. & hic est numerus, qui ex professione ad publicanorum notitiam peruenit.

*De numero dierum, qui inter dictatoris intercalationem
& nostra tempora intercedunt, & demendi essent.*

AD EXCELLENTEM PHILOSOPHVM
ARTVMQ. ET MEDICINAE DOCTOREM
ALEXANDRVM PETRONIVM.

VM mihi per Brumam quintanarium fieri timenti, Alexander optime, pro tua prudentia, & tenuiorem uictum, & otium imperasses, meq. saepius amanter, ut soles, inuiferes; ac sermo inter nos de Bruma intercalaribusq. diebus incidisset, memini continuo uulgaris ueterisq. astronomorum querelae, quam & apud aliquos legeram, & saepius a peritis disserētibus audieram, Solem a Caesaris

faris dictatoris intercalatione citra adeo progressum, ut nisi de-
 nuo intercaletur, futurum esse, ut festū natiuitatis seruatoris no-
 stri Iesu Christi, quod hodie octauo Kal. Ian. celebratur, in uernū
 tempus differatur. Quamobrem, negotijs uacuis, cupiens rei hu-
 ius ueritatem, quantum in me esset, percipere, ad huius rei causas
 & rationes indagandas (etsi mihi id extra ollam & repagula esse
 scirem: quid enim homini ab ineunte aetate in iure & causis di-
 cendis uersato, cum astronomia commune esse potest?) studium
 contuli, & tandem, ut arbitror, inueni, tātum abesse, ut quattuor-
 decim, aut undeuiginti dies, ut aliqui memoriae tradiderunt, Sol
 a dictatoris intercalatione citra progressus fuerit, ut potius retro-
 gressus, seu uerius minus sit progressus: nec illi dies, quibus Sol
 minus progressus est, quiq. de medio demendi uidentur, tot esse
 numero, ut praedicant, sed longe pauciores. Huius rei argumen-
 tum fumebam ex eo, quod uno ore astronomi asserūt, cursum so-
 lis habita etiam ratione motus sphaerae stellarum fixarū, esse die-
 rum trecentorum sexaginta quinq. & horarū sex fere. Io. a sacro-
 busto tract. de sphaera c.4. Orontius Fineus eodē tract. lib. 1. c. 5.
 fere enim dixerunt, quia non integrae sex horae sunt, sed paullo
 minus. cum autem Caesar dictator, ope & consilio Sosigenis, eius
 rei, ut Plinius refert lib. 15. c. 28. peritissimo, sublata pontificū in-
 tercalandi licentia, quae mirum in modum anni ordinem turba-
 uerat, ut auctor est Suetonius in Dictat. c.4. & Alcia. l. cū bis sexto
 de uerb. & rerum fig. quarto quoq. anno unū integrum diem ad-
 didisset quasi integrae sex horae annis singulis de cursu Solis su-
 peressent, isq. esset, ut Celsus l. cum bis sexto, de uerb. & rerum fig.
 testatur sexto Kal. Martias, & ita intacte ab inde citra relictum sit,
 nulla illius minus, quod est sex horarum, ratione habita: secutū est,
 ut sex plus minusue dierum spatio Sol retrogressus, siue, ut ue-
 rius dicam, minus progressus sit, unde tempora anni & sollemnia
 constituta, progressa esse uideantur. Horum autem sex dierū fere
 numerus hac certa quidē apud me, & ineuitabili ratione depre-
 henditur. Brumam tempore Columellae, qui paullo post tempora
 Dictatoris non multo ante tempora Plinij floruit, & ipsius quoq.
 Plinij tempore, qui sub Vespasiano Imp. militauit, & illi suū opus
 inscripsit, dupliciter, si ipsi Columellae & Plinio credimus, sum-
 ptam fuisse, ambigi non potest, cum scilicet Sol in Capricornum
 transitum faciebat, secundum Hipparchi sententiam, & cum Sol
 octauam

octauam eiusdem signi partem attingebat, iuxta Eudoxi & Metonis opinionem. Verba Columellae sunt haec lib. 9. c. 14. de apibus. Ab occasu Vergiliarum ad Brumam, quae fere conficitur circa octauum Kal. Ian. in octaua parte Capricorni, iam recondito melle utuntur examina, eoq. usq. ad Arcturi exortum sustinentur. Nec me fallit Hipparchi ratio, quae docet, solstitia & aequinoctia non octauis, sed primis partibus signorum confici. Verum in hac ruris disciplina sequor nunc Eudoxi, & Metonis, antiquorumq. fastos astrologorum, qui sunt aptati publicis sacrificijs: quia & notior est ista uetus agricolis concepta opinio. Nec tamen Hipparchi subtilitas pinguioribus, ut aiunt, rusticorum litteris necessaria est. Et alibi lib. 11. c. 2. Quid quoquo mense faciendum sit. XVI. Kal. Ian. Sol in Capricornum transitum facit, Brumale solstitium, ut Hipparcho placet. itaque tempestatem saepe significat. Et paullo post: IX. Kal. Ian. Brumale solstitium, sicut Chaldaei obseruant. Cui Chaldaeorum opinioni Plinius, qui frequenter Columellae opinioni aduersatur, adhaerens, lib. 18. c. 25. loquens de solstitiis, sic inquit. Omnesq. eae differentiae fiunt in octauis partibus signorum Bruma Capricorni, ab VIII. Kal. Ian. fere, aequinoctium uernum Arietis, Solstitium Cancri, alterumq. aequinoctium librae: qui & ipsi dies raro non aliquos tempestatum significatus habent. Haec ipsi. Ex quorum attestationibus facile dignoscitur, quod siue Bruma fieret in prima parte Capricorni, iuxta sententiam Columellae, & Hipparchi: & ea erat XVI. Kal. Ian. qui est decimus septimus Decembris dies. Et tamen hodie inter omnes constat, Solem Capricornum ingredi post undecimum Decembris diem: & sic inter illa & nostra tempora sex tantum dies plus minus intercedunt: siue etiam attedamus Chaldaeorum & Plinij rationem, ut scilicet Bruma in octaua signi parte fieret: cum ipsi asseuerent eam octauam partem Solem attingisse, octauo seu nono secundum Columellam, octauo secundum Plinium Kal. Ianuarijs. ij sunt XXIII. & XXV. Decembris dies, tunc: quia hodie, ut supputant omnes, octaua pars signi a Sole circa decimum nonum eiusdem mensis diem occupatur. Idem discrimen dierum sex, plus minus, cuilibet supputanti apparebit. qui dies si de medio tollerentur, ad Dictatoris initium reuerteremur. Verum, quia putauit Columella per Brumam ferro terram uerti non oportere, d. lib. 11. cap. 2. loquitur autem de Bruma secundum Hipparchi opinionem, idest cum Sol primam
Capri-

Capricorni partem occupat, sic inquit: His diebus, qui religiosius rem rusticam colunt, nisi si uinearum causa pastines negant debere terram ferro commoueri: quod & sanxisse his numeris uideatur Virgilius de uitium satione loquens Geor. 2.

Nec tibi tam prudens quisquam persuadeat auctor,

Tellurem Borea rigidam spirante mouere.

Rura gelu tunc claudit hiems, nec, semine iacto,

Concretam patitur radicem affigere terrae.

Quia, inquam, de Bruma istud praecepit Columella, non ab re quaerendum putavi (nam agricultura, ut nosti, plurimum delectat) postquam principium Brumae cognoui, finem quoque illius indagare. Et quidem, ut arbitror, hoc nostro tempore, quo anni mille quingenti septuaginta a Christi benedicti seruatoris nostri natali computantur, Brumam V I. idus Ian. is est octauus Ianuarij dies, expleri puto, ex Columella paullo post proxime relatam locum. ait enim. Pridie idus Ian. incertus status caeli. per hos quoque dies abstinent terrenis operibus religiosiores agricolae, ita tamen, ut ipsis Kalendis Ian. auspicandi causa omne genus operis instaurent, ceterum differant terrenam molitionem usque in idus. Ex cuius uerbis facile intelligitur, Brumam, cuius initium ipse loco supra citato, cum primam Capricorni partem Sol ingrederetur, constituerat, qui erat XV I. Kal. Ian. & per quam terram ferro uerti uetauerat, idibus Ian. is est decimus tertius Ianuarij dies, finem habere: quo die licentiam uertendi solum ferro impertiebatur. a quo quidem terriodecimo Ianuarij die, si sex illi plus minusue dies, quibus solem minus progressum fuisse dixi, demantur, remanebit, quod paullo ante asserui, Brumam ex hac supputatione circiter octauam Ian. diem expleri, uel, si quis mallet Chaldaeorum sententiam sequi, ut in octaua signi parte Bruma conficiatur, (quod minus uerum puto) is finis tunc erat circiter uigesimum secundum Ian. diem, nunc autem circa sextum decimum Ian. diem absque dubio fiet. quod & a uulgi instantis temporis opinione non abhorret. nam ea, quae a Bruma agricolis peragenda supersunt, quae post brumam inchoamus, post festum beati Antonij, quod decimo septimo Ianuarij die celebratur, uulgo & prosequimur, & auspicamur. Haec autem tuo iudicio (nam & huius quoque rei peritissimum te noui) submitto. Vale, & me, ut soles, ama.

LVCAS PAETVS

IVRISCONS.

De restitutione ductus Aquae Virginis.

DIVS Quartus Medices Pont. Max. cum plurimum aedificijs, publicisq. operibus delectaretur, inter alia, de restituendo aquaeductu fontis Virginis, opus a multis citra saeculis desideratum, cogitavit; cumq. de modo, & impensa tractaret, & quidam Architecti, calculo satis obscure inito, cum in multis subterraneis locis uestigia ductus non apparerent, & longe aliter progredieretur, quam ipsi designassent, opus xxiiiij. millibus scutatis abunde perfici posse putassent, consilium tamen iniuissent petere xxx. millia, sperantes, quod supra esset, eis lucro cessurum: ipsi quidem Architecti uerentes id asserere, huic oblationi fiendae quendam Antonium Triuifium Licensem supposuerunt, hominem quippe satis temerarium, & qui Psyllorū more usus fuisset, per uicos, & plateas circuire. Qui, Principe adito, socijsq. & magistris elusis, suo nomine repromisit opus xxiiiij. millibus perfecturum. Adiuuentis interim quibusdam non minus confidentibus, ne dicam temerarijs fabris murarijs, qui opere inter se, designatis, diuisisq. locis, repartito, 18. millibus se illud perfecturos repromittebant, oblatis etiam sponsoribus, quorum nomina Camerae Apostolicae, Romanoq. Populo, Triuifius se cessurum assererat, si fabris suo nomine pecuniae numerarentur, demonstrauitq. ita se cum lucro, & tute opus ad finem producere posse. Res uisa est Pontifici facilis, ideoque onus pecuniae diuisit, ut scilicet Pontifex ipse tertiam, tertiam & Clerus, & reliquum Romanus Populus conferret, uoluitque & Pontifex opus hoc per Rom. Pop. animaduerti, ut recte, & secundum legem a redemptoribus perficeretur. Et exinde re in concionem deducta, uisum est aliquibus opus expediri non posse, cum fontes, qui hodie sunt in loco nuncupato Salone, crederentur non esse illi, qui Aquam Virginem Romae tribuissent, sed illi, qui ad salinas iuxta

K

portam

portam Trigemina, quae inter Auentinum, & Tiberim erat, aquam ab Appio Crasso, cui Caeco cognomen fuit, ductam exhibebant, moti cum ex uocis significatione (nam putabāt Salonem a Salinis, ubi aqua terminabatur, corrupte dici) tum etiam ex dictis Iulij Frontini, qui satis aperte testatur, Appiam aquam concipi agro Lucullano, inter milliarium septimum, & octauum diuerticulo sinistrorsum passuum septingētorum octuaginta, cuius etiā ductus uestigia adhuc hodie supra portam Capenam inspicuntur. Cum idem de Virgine loquens, eam concipi uia Collatia, ad milliarium octauum testetur. Quem Frontini locum, Cardinalis Triuultius testimonio comprobasse uidebatur, qui eo Salonis loco pulcherrimam uillam, & fundum instruxerat, & construxerat, & aquam illarum fontium Appiam esse supra aedes inscripserat: inde mihi, nescio qua re, demandata cura, ut fontes, & loca diligenter inspicerem, & in Senatu referrem. loco igitur fontium in primis diligenter inspecto, cui uerba illa Frontini de aqua Virgine conueniunt, cum de ea loquens, ita inquit: Concipitur ergo uia Collatia ad milliarium octauū, palustribus locis, signino circumiecto, continendarum scaturiginum causa: collatoq. Plinij loco lib. 31. c. 3. qui de Agrippa loquens, ita inquit: Idem & Virginem duxit ab octauo lapidis diuerticulo duorum millium passuum Praenestina uia: iuxta est Herculaneus riuus, quem refugiens, Virginis nomen obtinuit: ac etiam inspecto opere arcuato, & substructionibus, quae Virgini a Frontino attribuuntur, audacter retuli, etsi subterranei specus quibusdam in locis non apparerent, Virginem esse, & reduci posse. Et exinde electi uiri nobiles Marius Frangipanius, Populi Romani Cancellarius, Rutilius Alberinus, & Horatius Narus, qui mecum onus subirent, & omnes una curaremus, ut opus recte, & sine fraude, ac quam citissime perficeretur; interimq. pecuniae collatae Triuifio illi, & fabris murariis distributae, opus, praesidente operi Illust. Gabrio Sorbellono, Pij iij. ex sorore nepote, auspiciatum est, uix tamen coeptum, tot inter Triuifium redemptorem, & fabros subredēptores discordiae, & lites exortae sunt, ut tādē uisum sit nobis concurrente etiam Reuer. & Illustr. Ioan. Antonio Sorbellono Cardinali sancti Georgij, & Reuerendis. & Illustris. Benedicto Cardinali Lomellino, tunc Camerae Apostolicae Clerico, Pontifici referre, opus ad finem perducī non posse, nisi ab eo Triuifius arceretur. Id Pontifex renuit,

renuit, praetextu quod aequum esset, Triuifium operis auctorem, illius debere esse perfectorem, tantum per nos animaduerti, ut opus cito prosequeretur, & recte. Triuifio igitur opus intricare prosequente, mortuus est Pontifex, creatusque est Pius V. Ghislerius Pontifex optimus, qui etsi animarum saluti consulens, ad morum prolapsorum correctionem, & ad bene, beateque uiuendi institutionem, summo studio, totisque uiribus intenderet, publica tamen opera non negligens, huius ductus prosequendi curam Reuerendis. & Illustr. Ioanni Riccio Cardinali Politiano praecipuam demandauit, qui (cū interim Triuifius ille misere admodum diem suum obiisset) reintegrato negotio, uocatis compluribus Architectis, cognito quod fere dimidium operis peragendum supererat, & quod alia decem millia perfectioni sufficere crederentur, cum illa uiginti quattuor millia, & plura a Triuifio consumpta fuissent, re ad Populum relata, alia decem ex uini uestigali redigenda, huic operi a S. P. Q. R. applicata sunt, cum quibus opus curantibus Naro, & me Luca Paeto, adhibitis Iacobo a Porta, & Bartholomaeo Gripto Architectis, qui opus iuxta legem conuentionis a redemptoribus exigerent, perfectum est; correctis quibusdam, quae ab antiquis animaduersa non fuerant. Primum quia aqua fontium, qui tres sunt, cum acquisitionibus, quae intra ductum oriuntur, uisa est satis, superque esse aquaeductui, & forma praesertim in ductu arcuato, Herculaneum riuum, qui uere loco palustri, & ima in ualle ultra fontes confurgit, reiiciendum putauimus, & adiacentibus agris, & praediis relinquendum: & cum exinde ductus aquae substructione, per mediam uallem palustrem, longo circuitu ad montis radices, ubi subterranea forma initium capit, peruenit, usibreuiore uia, perfosso monte, durissimi Tosi, Scabri, qui inter primam fontem, & duas alias intersurgit, & ubi turris assurgit, quo in loco forsitan Virginis aedicula fuit, de qua meminit Frontinus, recta fere uia, iam non amplius per loca palustria, sed per montis radices, fontes coniunximus, & ad specum antiqui ductus perduximus. quo factum fuit, ut, ubi antea aquae pluuiales, a montibus descendentes parietibus substructionis inhaerentes, ipsos parietes, non sine aquae detrimento corrumpebant; hodie cum iuxta radices montium riuo subterraneo perducatur, aqua pluuiam ad ima supra ductum prolatur: sicque incorruptam aquam, & illaesum ductum

longo aeuo putauimus conseruari posse, in ea etiam subterranea specu, nouoq. ductu conficiendis, uenae multae eiusdem bonitatis. cuius & fontes, acquisitae sunt, ita ut riuus Herculaneus amplius a ductu, in arcuato opere capi non potuisset, construi etiam curauimus in initio montis, de quo supra, fenestram emissariam, ut si quando in ductu, (ut saepe cōtingit) uitium fieret, aqua paruo negotio auerti posset, & ductus emendari: quod non solum ibi, sed etiam in initio eius substructionis, quae est in loco, ubi nunc dicitur Bucca leonis: qui locus etsi Frontini tempore totus substructionis esset, ut etiam hodie uestigia demonstrant, per nos tamen etiam arcuato opere est restitutus, ut pluuiales aquae, & scaturigines quaedam, quae ibi sunt, facile subterlabi possint. sed & alterum, & tertium emissarium in initio operis arcuati, iuxta Anienem a sinistris confici fecimus: ex quibus paruo negotio, repagulis demptis, ductus omnis purgari poterit, & in continenti restitui. cumque aquae Crabrae pars, quam nunc Maranellam appellant, quae per ima agri Nobilium de Rusticis pertransit, non nihil antea aquaeductui nocuisset, nos ponte supra aquaeductum facto, eoq. stratis filicibus munito, per eum illaeso ductu, eam aquam Crabram, & pluuiales transmittendas curauimus, alio etiam ibi supra ductum ponticulo constructo, & strato, per quem fontes quidam, qui in ea ualle consurgunt, unde Ap-piam aquam Romae ductam fuisse facile comprobare possem, sine ductus laesione, aut aquae uitio commode pertranseant. rursus etiā quia re ipsa compertum fuit, opus arcuatum pluries fuisse emendatum, eo quia parietes, qui aquam supra fornices, seu arcus continebant, tenuiores, quam res desiderabat, facti fuerāt, nempe crassitudinis sesquipederalis, siue duorum palmorum nostri temporis: quo fiebat, ut illis, pondus aquae pandere conantis, sustinere nequeuntibus, ductus uitaretur: ideoq. illi primo parieti, & alterum eiusdem crassitudinis adiunxerant, qui cum priore nō conueniens (nam in parietibus nouum cum ueteri non conuenit) maius uitium fecerat, internascentibus caprificis, edcris, terebinto, rubis, & alijs arboribus & fruticibus parietes corruptentibus. Nos igitur destructa parte omni superiori usque ad imas fornices, parietes hinc & hinc crassitudinis palmorū quattuor, crusta intrinsecus coctis laterib⁹ fieri curauimus: opusq. pillis cemetiis, hinc, & hinc distātes inter se palmos plus minus lx. muniri fecim⁹: & ut stabilius

bilis esset opus, & ne parietes aquam continentes, aquae & fornicum superimpositarum pōdere panderentur, inter quasq. pilas catenas ex lapide Tibertino annecti curauimus. insuperq. cum in reperiendis puteis, unde ductus purgari posset, multum, & diu per nos laboratum fuisset, nempe quia subterraneus ductus, nullis tunc supra terram uestigijs apparentibus modo hinc, modo illinc nulla ratione se uertit, iussimus aliquot angulares puteos, supra terram altitudine palmorum decem extolli, & confornicari, paruo foramine in summitate relicto, unde aquae spiritus exalare possit, reliquos uero per palmos quattuor infra terram fornice muniri, & operiri curauimus, sicq. ductus, Deo Optimo Maximo adiuuante, restitutus est, aquaq. ad Triuij fistulas XVII. Kal. Septembris, anno a seruatoris nostri natali sesquimillesimo septuagesimo magna omnium laetitia perducta est: tripliciq. ibi emissario (usq. dum in fontes per Urbem dispensetur) per Cloacam, inibi data opera nuper exstructam, in Tiberim, ne Ciuitati noceret transmissa est. non tamen prius perducta est, quam Optimus Princeps de eius bonitate a peritissimis medicis, per quos omne experimentum fieri iussit, certior factus fuisset. decreuerat enim Sanctissimus Pontifex potius omne impensum amitti debere, quam aquam ducere; si, ut quidam illi falso suggererant, corporibus saluberrima non esset. Libet hoc in loco, ut error omnis ex mente titubantium excutiat, & plena huius aquaeductus, & unde nomen Virginis assumpserit, & quo itinere ad Urbem perueniat, & unde acquisitiones illi accedant, notitia habeatur loca Plinij & Frontini, de Aqua Virgine loquentium, recensere, & quae ego uidi, referre, ut ulterius haesitationi locus non relinquatur. uerba Frontini sunt haec: (loquitur autem de Marco Agrippa, qui anno ab urbe condita, ut ipse paullo ante dixerat, septingentesimo decimo nono, Imp. Caes. Aug. & M. Laelio Volcatio Coss. aquam Iuliam duxerat) Idem, inquit, cum iam tertium Consul fuisset, C. Sentio Sp. Lucretio Coss. post annum xiiij. quam Iuliam deduxerat, Virginem in agro quoque Lucullano collectam Romam perduxit. Dies quo primum in Urbem responderit V. iduum Iunij inuenitur, Virgo appellata, quod quaerentibus aquam militibus, puella uirguncula quasdam uenas monstrauit, quas secuti, qui foderant, ingentem aquae modum inuenerunt: aedicula fonti apposita, hanc Virginem pictura ostendit. Concipitur ergo uia Col-

latia ad milliarium octauum, palustribus locis, signino circumie-
 cto continendarum scaturiginum caussa, adiuuatus ex compluri-
 bus acquisitionibus. uenit per longitudinem passuum xiiij. mil-
 lium centum quinq. ex eo riuo subterraneo passuum xj. millium
 octingentorum sexaginta quinque, supra terram, per passus mille
 ducentos quadraginta, ex eo substructione riuorum locis com-
 pluribus passuum quingentorum quadraginta opere arcuato pas-
 suum septingentorum, acquisitionum ductus riuu subterranei ef-
 ficiunt passus mille quadringentos quinq. Haec ille. Ex his ma-
 nifeste dignoscitur, Agrippam primum huius aquae inuentorem,
 & ductorem fuisse: quod & testatur Plinius lib. 31. c. 3. qui ante
 Frontini tempora uiguit. is enim tempore Vespasiani, ille uero
 Neruae scripserunt. ait enim Plinius de Agrippa loquens, ut &
 supra retuli, idem & Virginem adduxit, ab octaui lapidis diuer-
 ticulo duum millium passuum, Praenestina Via. iuxta est Hercu-
 laneus riuus, quem refugiens Virginis nomen obtinuit. Haec ille,
 qui & de ea iterum lib. 36. c. 15. meminit, in distantia ab Vrbe (ut
 uides lector candide) conueniunt. ambo enim ab octaui lapide
 testantur, nec in uia discrepant, quamuis Frontinus testetur de
 Via Collatia, Plinius de Praenestina, quia Plinius non in uia, sed
 diuerticulo a uia duum millium passuum, ut res ipsa etiam hodie
 indicat, asserit. Via autem alia, quae hodie iuxta fontes pertransit,
 & ad uicina praedia ducit, Collatiam appellatam fuisse credide-
 rim, usq. dum de alia constet: sicq. & in loco conueniunt: de no-
 minis origine, siue unde Virginis nomen assumpserit, aperte dif-
 crepant. in quo ego magis Frontino, qui de his principaliter tra-
 ctauit, cura sibi ab Imperatore iniuncta, quam Plinio, qui per-
 functorie, & incidenter de ea locutus est, assentio; ceteri credent,
 quod eis magis arridet. Nunc, quae uidi, referam. Ductus subter-
 ranei, de quibus meminit Frontinus, incipiunt ad radices mon-
 tis, ubi aqua primum ex loco palustri, & substructione egrediens
 specum ingreditur, & exinde recta fere linea, continuatis per to-
 tum aquaeductum puteis, interuallo a Vitruuio lib. 8. c. 7. praefi-
 nito, nempe ut intra duos actus inuicem distet. quod spatium est
 palmorum nostri temporis CCCXII. nec ullus eam metā egre-
 ditur, peruenit iuxta praedium, quod est in agro Nobilium de
 Rusticis, ubi facto angulo discedit ad ima, quo in loco, idest in ima
 nalle summitas aquaeductus solo fere aequalis est. Hoc in loco in-
 uenimus

uenimus antiquos supra plumbi laminam extensam propter loci instabilitatem ductos fundamenta iecisse, & superaedificasse. Ab hoc loco subterraneo riuo continuato ad alteram uallem in agro Nobilium de Cassalibus peruenit, ubi nunc dicitur Bucca leonis, eo quia a triginta annis citra fonticulo cuidam inibi non longe ab aquaeductu exorienti, marmoreū caput Leonis, ex cuius ore aqua proflueret, & commode hauriretur, ab agri domino appositū fuit; quod marmor nos aquaeductui inseruimus, ut inde aqua profluens in uicinorum praediorum commodum hauriri possit; quo in loco substructione, & modico opere arcuato per nos, ut dixi, facto, eam uallem pertransit, indeq. continuato subtus proximum montem riuo subterraneo, ad proximam uallem agri Monachorum Sancti Paulli peruenit. unde longa substructione ad alterum proximum montem perducitur, & inde rursus subterraneo specu, a dextris progrediendo, non modico itinere uiam Tiburtinam interfecat, rursusq. a sinistris, iterumq. a dextris progrediendo, iuxta Anienem se ostendit. unde opere arcuato ad alium proximum montem, & inde per specum riuo subterraneo uia Nomentana interfecata, ad aliam proximam uallem, & inde alio arcuato opere ad proximum montem, & exinde, Salaria uia pariter interfecata, per collem hortulorum subtus amoenissimum uiridarium, amplissimumq. aedificium Reuerendissimi, & Illustrissimi Cardinalis Politiani, intra Urbem perducitur. quo in uiridario iuxta puteū aquaeductus hinc, & hinc lapidibus Tiburtinis, Cippi seu Termini formam habentibus, inscriptiones istae inuētae sunt.

VIRG
TI. CAESAR. AVG
PONTIF. MAXIM
COS. V. IMP. VIII

I
P: CCXL

VIRG
TI. CLAUDIUS
DRUSI. F. CAESAR
AVG. GERMANICVS
PONTIFEX. MAXIMVS
TRIBVNIC. POTESTAT. IIII
COS. III. IMP. VIII. P. P

I P CCXL

Haecque, ut dixi, aquaeductus uia est longitudinis a Frontino descriptae: nempe passuum xiiij. millium. Acquisitiones quoq. de quibus Frontinus meminit, perquisiui. nam fere omnes huius ductus subterraneas partes, partim equester, ubi multa aqua non erat, partim pedester, ubi sicco pede ambulare licuit, partim uero

K iij nauicula,

nauicula, ad id accommodata, ab hominibus tracta, ubi riuus nauigabilis fuit, diligenter inspexi, inueniq. in initio montis, quem primum fontes subeunt, non longe ab ingressu, hinc & hinc ductus acquisitionum factos fuisse, latitudine palmorum fere decem, altitudine palmorum nouem, cuius longitudinem inuestigare non ualui, cum limo ad altitudinem palmorum quinque repleti essent, ex quibus hinc, & hinc aqua in aquaeductum proflebat, non tamen multa, & ab his non longe quattuor alij cuniculi, duo hinc, duo illinc, contra inuicē ex diametro, latitudine palmorum circiter trium singuli, altitudinis palmorum septem fere, ex quibus etiam aqua, licet modica, in ductum profluit, de quibus arbitror sensisse Frontinum dum ait: Acquisitionum ductus subterranei efficiunt passus mille quingentos quinq. sed in monte, quem dixi extare inter uallem agri de Rusticis, & agrum Buccae leonis nuncupatum, longe maiores, quam alibi, acquisitiones inueni, non quidem ductas per cuniculos, aut specus, sed in ipsius aquaeductus lateribus hinc & hinc passim scaturientes, ut fere ex illis quinta pars totius aquae, quae ad urbem ducitur, efficiatur: & tandem in toto ductu, duobus montibus exceptis, uno uidelicet, unde aqua in maius arcuatum deducitur, & altero, a quo aqua a dicto opere arcuato exiens recipitur, & in aliud opus arcuatum traicitur, in quibus ne gutta quidem aquae scaturit, acquisitiones quamplurimae exoriuntur, quibus acquisitionibus fontes adiuti optimam aquae copiam in Urbem ferunt. Initio igitur, & statu ipsius aquaeductus cognito, remanet, ut recenseam, quoties inueni aquaeductum hunc corruptum fuisse, & restitutum. Et quidem opus arcuatum destructum fuisse a C. Caesare, & a Ti. Claudio restitutum, monumentum, quod ad radices Pincij montis, in hortis tunc Angeli Colotij in ipso aquaeductu conspicitur, aperte demonstrat: cuius hanc fuisse inscriptionem, Andreas Fuluius, de aqua Virgine loquens, uir sane doctus, & rerum antiquarum peritissimus, testatur, & nos legimus.

TI. CLAUDIUS. DRUSI. F. CAESAR. AVGVSTVS. GERMANICVS
 PONTIFEX. MAXIM. TRIB. POTEST. V. IMP. XI. P. P. COS. DESIG. IIII.
 ARCVS. DVCTVS. AQVAE. VIRGINIS. DISTVRBATUS. PER. C. CAESAREM
 A. FVNDAMENTIS. NOVOS. FECIT. AC RESTITVIT.

Deinde

Deinde a Longobardis aquaeductum directum crediderim. nam Hadrianus primus patria Romanus, Pontifex Maximus, domitis iam afflictisq. Longobardis, anno a Christi Seruatoris nostri Natali circiter DCCLXXVI. ut Platina refert, Virginis aquaeductum, cum alijs urbis aquaeductibus restituit, quem non multo post dirutum, in tanta rerum, quae successit, calamitate credendum est, nec ulterius restitutum fuisse, inueni. nam quod legitur in inscriptione, quae ad publicas Triuij fistulas apposita est, Nicolaum quintum Aquaeductum Virginis restituisse, id a uia Salaria citra factum fuisse intelligo, unde acquisitiones, & scaturigines, quae ad nostra usq. tempora fluxerunt, initium sumunt. Nam si Nicolaus opus arcuatum restituisset, ductumq. purgasset, non ita, ut a nobis inuentum est (uix annorum centum spatio intercedente) nullis urbis obsidionibus intermedijs, quantauis hominum negligentia dirui, & aboleri potuisset. Haecenus de his.

Viri Illustrissimi carmina.

Virgineos olim Caesar Frontinus Agrippa
Aduexit, scripsit, restituit latices.
Haec eadem nostro miramur tempore. Quartus
Quas Pius ex magna parte reduxit aquas,
Perficit & uena fecundat diuite Quintus,
Aeternam Paetus digerit Historiam.

Vinctus Rhemnius Fannius Palaemon,
 cuius haec sunt carmina, quorum etiam
 finis desideratur, temporibus Claudij &
 Neronis imperatorum floruit, ex his
 quae Plinius lib. 14. cap. 4. tradidit, de
 industria Acilij Stheleni e plebe liberti-
 na in uineis instruendis & colendis tractans: ubi ita in-
 quit: Sed maxima eiusdem Stheleni opera Rhemnio
 Palaemoni, alias grammatica arte celebri, in hisce
 XX. annis mercatoris DC. nummum: & quae se-
 quuntur. De quo Crinitus quoque de Poetis Illustri-
 bus in uita Lucani, quantum ad rem attinet, sic scri-
 psit: M. Annaeus Lucanus, natione Hispanus, pa-
 tria Cordubensis, C. Caesare Germanico iterum, & L.
 Caesiano consulibus natus, delatus ad urbem prima
 infantia, adolescens factus illustres habuit praeceptores
 in literis Rhemnium Palaemonem, qui principem
 locum inter omnes grammaticos tenuit.

Q. RHEMNII FANNII PALAEMONIS

De ponderibus, & mensuris carmina.

ONDERA Paeonijs ueterum memorata
libellis
Nosse iuuat: pondus rebus natura loca-
uit
Corporeis. Elementa suum regit omnia
pondus.
Pondere terra manet. uacuu quoque
ponderis aether
Indefessa rapit uoluentis sidera mun-
di.

Ordia a minimis, post haec maiora sequentur.
Nam maius nihil est aliud, quam multa minuta.
Semioboli duplum est obolus, quem pondere duplo
Gramma uocant, scripulum nostri dixere priores.
Semina sex alij filiquis latitantia curuis
Attribuunt scripulo, lentes ueraciter octo,
Aut totidem speltas, numerant, tristesue lupinos
Bis duo. sed si par generatim his pondus inesset,
Seruarent eadem diuersae pondera gentes:
Nunc uariant. Etenim cuncta non foedere certo
Naturae, sed lege ualent, hominumq. repertis.
Inscripulis ternis drachmam quo pondere doctis
Argenti facilis signatur pondus Athenis:
Holceq. a drachma non re, sed nomine differt.
Drachmam si gemines, aderit, quem dicier audis.
Sicilicus. Drachmae scripuli si adiectio fiet,
Sextula quae fertur: nam sex his uncia constat.
Sextula cum dupla est, ueteres dixere duellam.
Uncia fit drachmis bis quattuor: unde putandum,
Grammata dicta: quod haec uigintiquattuor in se
Uncia habet, tot enim formis uox Graeca notatur,
Horis quot mundus peragit noctemq. diemque.
Unciaq. in libra pars est, quae mensis in anno.

Haec

Haec maior Latio libra est, gentiq. togatae.
 Attica nam minor est. ter quinque hanc deniq. drachmis,
 Et ter uicenis tradunt explerier unam.
 Accipe praeterea, paruo quam nomine Graij
 Mnam uocitant, nostriq. Minam dixere priores.
 Centum hae sunt drachmae. quod si decerpseris illis
 Quattuor, efficies hanc nostram denique libram.
 Attica quae fiet, si quartam dempseris hinc, mna.
 Ceropium superest post haec dixisse talentum,
 Sexaginta minas, seu uis sex millia drachmas,
 Quod summum doctis perhibetur pondus Athenis:
 Nam nihil his oboloue minus, maiusue talento.
 Nunc dicam, solidae quae sit diuisio librae,
 Siue assis: nam sic legum dixere periti,
 Ex quo, quod soli capimus, perhibemur habere,
 Dicimur, aut partis domini pro partibus huius:
 Vncia nam librae si deest, dixere deuncem:
 At si sextantem retrahas, erit ille decuncis.
 Sed nullum reliquo nomen femuncia certum
 Dempta dabit. neque enim est huius fescuncia triplex.
 Dodrantem reliquum uocitant quadrante retracto.
 Cumque triens desit, bessem dixere priores.
 Ijdem septuncem dempto quincumce uocarunt.
 Post haec semissis solidi pars maxima fertur.
 Nam quae dimidium superat, pars esse negatur,
 Vt docuit tenui scribens in puluere musa
 Cetera dicta prius, quibus est femuncia maior.

De ponderibus, siue mensuris humidorum, & frugum.

FT de ponderibus superest pars altera nobis,
 Humida metiri, seu frugum semina maus.
 Cuius principio nobis pandetur origo.
 Pes longo spatio, latoque notetur in anglo
 Angulus ut par sit, quem claudit linea triplex.
 Quattuor ex quadris medium cingatur inane:
 Amphora fit cubus: quam ne uiolare liceret,
 Sacrauere Ioui Tarpeio in monte Quirites.

Huius

Huius dimidium fert urna, ut & ipsa medimni.
 Amphora, terque capit modium, sextarius istum
 Sex decies haurit, quot soluitur in digitos pes.
 At cotylas, quas, si placeat, dixisse licebit
 Heminas, recipit geminas sextarius unus,
 Qui quater assumptus fit Graio nomine choenix.
 Adde duos, chus fit uulgo, qui est congius idem,
 A quo sextarij nomen fecisse priores
 Crediderim, quod eos capiat sex congius unus.
 At cotyle cyathos bis ternos una recepat.
 Sed de abaco nobis id pondus saepe notatur.
 Bis quinque hunc faciunt drachmae, si appendere tentes.
 Oxybaphus fiet, si quinque addantur ad illas.
 At mystrum cyathi quarta est, ac tertia mystri,
 Quam uocant cyanen. capit haec cochlearia bina.
 Quod si mensurae pondus componere fas est,
 Sextarij cyathus pars est quae est uncia librae,
 Nec non oxybaphi similis fescuncia fiet,
 Sicilicumque tibi mystro simulare licebit.
 Cochlear extremum est, scripuli que imitabitur instar.
 Attica praeterea dicenda est amphora nobis,
 Seu cadus. hanc facies, nostrae si adieceris urnam.
 Est & bis decies quem conficit amphora nostris
 Culleus. hac nulla maior est mensura liquoris.
 Est etiam terris, quas aduena Nilus inundat,
 Artaba: cui superat modij pars tertia post tres.
 Namque etiam modijs explebitur artaba triplex.

De ponderibus uariorum liquorum, & aquae.

Llud praeterea tecum cohibere memento,
 Finitum pondus uarios seruare liquores.
 Nam librae, ut memorant, bessem sextarius addet,
 Seu puros pendas latices, seu dona Lyaei.
 Addunt semissem librae labentis oliui.
 Selibramque ferunt mellis superesse bilibri.
 Haec tamen assensu facili sunt credita nobis.
 Namque nec errantes undis labentibus amnes,

Nec

Nec merfi puteis latices, aut fonte perenni
 Manantes, par pondus habent: non deniq. uina,
 Quae campi aut colles nuperue aut ante tulere,
 Quod tibi mechanica promptum est depromere musa.
 Ducitur argenti tenuiue ex aere cylindrus,
 Quantum inter nodos fragilis producit arundo,
 Cui cono interius modico pars ima grauatur,
 Ne totus sedeat, totusue supernatet undis.
 Lineaque a summa tenuis descendit ad ima
 Ducta superficie: tot quaeq. in frustra secatur,
 Quot scripulis grauis est, argenti aerisue cylindrus.
 Hoc cuiusq. potest pondus spectare liquoris.
 Nam si tenuis erit, maiori mergitur unda.
 Si grauior, plures modulos superesse notabis.
 Aut si tantundem laticis sumatur utrimque,
 Pondere praestabit grauior: si pondere secum
 Conueniunt, tunc maior erit, quae tenuior unda est.
 Quod si ter septem numeros texisse cylindri
 Hos uideas latices, illos cepisse ter octo,
 His drachma grauius fatearis pondus inesse.
 Sed refert aequi tant unconfere liquoris,
 Vt grauior superet drachma quantum expulit undae
 Illius aut huius teretis pars merfa cylindri.
 Haec de mensuris: quarum si signa requires,
 Ex ipsis ueterum poteris cognoscere chartis:

De inuentione argenti, auro in una massa permisti.

Vne aliud partum ingenio trademus eodem.
 Argentum fuluo si quis permisceat auro,
 Quantum id sit, quouē id possis deprendere pacto,
 Prima Syracusij mens prodidit alta magistri.
 Regem namq. ferunt Siculum, quam uouerat olim
 Caelicolum regi, ex auro statuisse coronam:
 Compertoq. dehinc furto, nam parte retenti
 Tantundemq. argenti, opifex immiscuit auro,
 Orasse ingenium ciuis, qui mente sagaci,
 Quis modus argenti fuluo latitaret in auro,

Repperit

Repperit illaefum, quod dijs erat ante dicatum.
Quod te quale fiet, paucis, aduerte, docebo.
Lancibus aequatis, quibus haec appendere mos est,
Argenti, atque auri, quod edax purgauerit ignis,
Impones libras, neutrum ut praeponderet: hasque
Submittes in aquam: quas pura ut ceperit unda,
Protinus inclinat: pars haec, quae sustinet aurum,
Penfius hoc namque est, similari crassius unda.
At tu siste iugum, medijsq. e cardine centri
Interualla nota, quantum discerpserit illinc,
Quotque notis distet suspenso pondere filum.
Fac drachmis constare tribus. Cognouimus ergo
Argenti atque auri discrimina: denique libram
Libra tribus drachmis superat, cum mergitur unda.
Sume dehinc aurum, cui pars argentea mista est,
Argentique meri par pondus, itemque sub unda
Lancibus impositum specta: propensior auri
Materies. subsistit enim, furtumq. docebit.
Nam si ter senis superabitur altera drachmis,
Sex solas libras auri dicemus inesse,
Argenti reliquum: quia nil in pondere differt
Argentum argento, liquidis cum mergitur undis:
Haec eadem puro deprendere possumus auro,
Si par corrupto pondus pars altera gestet.
Nam quoties ternis pars illibata grauarit
Correptam drachmis sub aquam, totidem esse notabis
Argenti libras, quas fraus permiscuit auro.
Pars etiam librae quaeuis si forte superfit,
Haec quoque drachmarum simili tibi parte notetur.
Necnon & sine aquis ★

Repperit illacum, quod hinc erant dicantur.
 Quod se quare fiet, pariter, aduere, docto.
 In quibus aduere, quibus hinc aduere mos est,
 Argenti, aduere aut, quod est, purgauerit, hinc
 Impones libras, nempe ut pariter poneret: hinc
 Subditur in aduere: quare pariter ceperit, unde
 Provisus inclinat: pars hinc, quare sub hinc arum,
 Penitus hoc hanc est, similis crasius unde.
 At: sic inquam, in medio, e crasius ceperit
 Interualla nota, quare hinc, dicitur hinc illine,
 Quod hinc nota, dicitur hinc, ponere hinc.
 Et drachmas contra ribus, Cognominum ergo
 Argenti aduere aut, dicitur hinc, hinc hinc
 Libras ribus drachmas superat, cum in crasius unde,
 Summe hinc arum, cui pars argentea multa est,
 Argenteus meri, est pondus, ita in hinc unde
 Libras, in hinc hinc: ceperit hinc aut
 Materies, hinc hinc, hinc hinc hinc
 Nam & est hinc, in hinc hinc drachmas
 Sex solas libras hinc, hinc hinc hinc
 Argenti reliquum: pars, in hinc hinc hinc
 Argenti argenteo, hinc hinc hinc hinc hinc
 Hinc hinc hinc hinc hinc hinc hinc hinc
 Si par corrupto pondus, pars hinc hinc hinc
 Nam quare ternis pars, hinc hinc hinc hinc
 Corruptam drachmas, hinc hinc hinc hinc hinc
 Argenti libras, quare hinc hinc hinc hinc hinc
 Pars etiam libras, quare hinc hinc hinc hinc hinc
 Hinc hinc hinc hinc hinc hinc hinc hinc hinc
 Hinc hinc hinc hinc hinc hinc hinc hinc hinc